

держави: здійснення громадського порядку, правосуддя, охорона особистості та власності; виконання громадських робіт, завдяки яким суспільство буде забезпечене добрими дорогами, здоровою водою тощо; здійснення народної освіти, яка забезпечить дітям виховання, а у дорослих розвинеться релігійне почуття; забезпечення національного захисту, участі у вигодах, що їх надає громадський порядок.

Таким чином, Сісмонді став першим проповідником державного інтервенціоналізму доби розвинутої ринкової економіки.

Подібні погляди висловлює німецький економіст і політик Ф. Ліст (1789-1846), але при цьому керується іншими міркуваннями. Якщо його попередника хвилювала доля простих трудівників, то Ліст переймається долею німецької нації, яка відстала у своєму розвитку від сусідніх ринкових країн. Ліквідувати регрес за допомогою політики економічного лібералізму неможливо, забезпечити успіх може лише активна державна політика – така квінтесенція концепції Ф. Ліста, яку він виклав у "Національній системі політичної економії".

Обсяги роботи не дозволяють розглянути ще цілу низку поглядів щодо державної активності, зокрема соціалістів-утопістів, представників історичної та соціальної шкіл, маржиністів тощо. Концепції, які ми розглянули, є характерними для нового нурту в економічній думці, що народжується у першій половині XIX століття. На противагу економічному лібералізму, він виступає під гаслом "повернення" держави в економіку, хоча й досить обмеженого. З плином часу, з десятиліття у десятиліття такі вимоги посилюються, число неофітів зростає. Але попри те і навіть попри зростаючий практичний інтервенціоналізм, принцип *laissez faire* залишається і провідним, і панівним. Економічний лібералізм протягом усього XIX століття залишається мейнстрімом – головною течією в економічній думці та провідною ідеєю в економічній політиці.

Література

1. Гоббс Т. Левиафан или материя, форма и власть государства церковного и гражданского: Избранные произведения в 2 т.: Пер. с англ. – М.: Мысль, 1964. – Т.2. – 748с.
2. Петти У. Политическая арифметика. Избранные экономические и статистические произведения: Пер. с англ. – М.: Государственное социально-экономическое изд-во, 1940. – 324 с.
3. Кэне Ф. Избранные экономические произведения: Пер. с фр. – М.: Изд-во социально-экономической литературы, 1960. – 538 с.

УДК 336.71

Доц. О.Д. Вовчак, канд. екон. наук – ЛКА

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ ЯК ЧИННИК ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Розглянуто значення банківського кредитування в інвестуванні економіки, проаналізовано причини низької інвестиційної активності банків та визначено напрямки розширення та резерви збільшення обсягів банківського інвестиційного кредитування.

Banking crediting as an important prerequisite of investment process in Ukraine

The point of banking crediting in economic investment is described, reasons of low investment activity of banks are studied and the ways for expanding and recourses for increasing the banking investment crediting are interpreted.

Позитивний вплив на розвиток економіки України мають комерційні банки, насамперед, через здійснення таких активних операцій як кредитування та інвестиційна діяльність. Зазначимо, що у сучасних умовах економічного розвитку України банківське кредитування суб'єктів господарського життя набуває ще більшого значення, оскільки, головним чинником фінансового забезпечення інвестиційного процесу в Україні має стати банківське кредитування.

У Програмі розвитку інвестиційної діяльності на 2002-2010 роки [1] зазначено, що поліпшення інвестиційного клімату у державі залежить від розв'язання проблем діяльності банківської системи, зокрема, від забезпечення підвищення рівня концентрації банківського капіталу, збільшення обсягів довгострокового кредитування реального сектору економіки, залучення коштів населення.

Табл. 1. Кредитний портфель банків України та його динаміка за 2000-2002 рр.¹

Показники	На 01.01. 2001 р.		На 01.01. 2002 р.		На 01.01. 2003 р.		На 01.07. 2003 р.		Темпи зростання, %		
	тис. грн.	питома вага, %	тис. грн.	питома вага, %	тис. грн.	питома вага, %	тис. грн.	питома вага, %	порівняно з початком 2001 р.	порівняно з початком 2002 р.	порівняно з початком 2003 р.
Кредитний портфель – усього в т.ч.	23637,2	100,0	32097	100,0	746735,6	100,0	58376,3	100,0	у 2,5р.	181,9	124,9
довгострокові кредити	3308,9	14,0	5683,0	17,7	10689,7	22,9	17555,0	30,1	у 5,3	у 3,1р.	164,2
короткострокові кредити	20328,3	86,0	26414,0	82,3	36045,9	77,1	40821,3	69,9	у 2,0	154,5	113,2
Частка довгострокових кредитів у ВВП, %	1,9	х	3,5	х	4,8	х	10,2	х	х	х	х

Аналіз діяльності банківського сектора засвідчив, що за останні три роки в Україні відбулись позитивні зміни як в обсягах інвестування, так і у самій структурі інвестицій, насамперед, за рахунок збільшення частки банківських інвестицій. Такі зміни відбувалися завдяки зростанню довгострокового кредитування, темпи приросту якого за останні три роки перевищували темпи приросту кредитного портфеля загалом, про що свідчать дані табл. 1.

¹ За даними Національного банку України. <http://www.bank.gov.ua> – Національний банк України.

Протягом 2000 року загальний обсяг банківських кредитів зріс на 91 %, у тому числі довгострокові кредити збільшилися на 44,7 %. Розвиток кредитної діяльності залишався пріоритетним для банків і у 2001 році. Протягом 2001 року кредитний портфель банківської системи України збільшився на 35,8 %, а довгострокових кредитів на 71,7 %. Діяльність комерційних банків протягом 2002 року характеризувались випереджаючим зростання кредитного портфеля порівняно із загальними активами, а також довгострокового кредитування порівняно з кредитним портфелем. У 2002 році ці показники становили відповідно 45,6 % та 88,1 %.

За перше півріччя 2003 року темпи приросту довгострокового кредитування у 2,5 раза перевищували темпи приросту кредитного портфеля в цілому. Частка довгострокових кредитів у кредитному портфелі банків станом на 1 липня 2003р. порівняно з початком 2003 року збільшилася з 22,9 % до 30,1 %. У цілому ж кредитний портфель банків України за перше півріччя 2003р зріс на 24,9 %, тоді як довгострокові кредити – на 64,2 %, а короткострокові – всього на 13,2 %.

Виявлені тенденції свідчать про те, що комерційні банки почали переорієнтовувати свою діяльність зі спекулятивних швидкоокупних операцій торговельно-посередницького характеру та короткострокових валютних операцій на отримання доходів від кредитування реального сектора та довгострокових інвестиційних операцій, що має позитивний вплив на прискорення необхідної реструктуризації виробництва, підвищення економічного потенціалу підприємницького сектора. У перспективі такі процеси повинні забезпечити зростання обсягу ВВП та поліпшення економічної кон'юнктури.

Водночас усі проведені дотепер на макро- і мікрорівні економіки заходи не сприяли здійсненню вітчизняними комерційними банками активної інвестиційної політики та їх широкій участі у фінансуванні інвестиційних проектів.

Як зазначено у Програмі [1], основними причинами, що стримують надання банками довгострокових кредитів суб'єктам господарської діяльності, є високий рівень кредитних ризиків, неплатоспроможність більшості позичальників, відсутність реальної гарантії повернення ними кредитів та ліквідної застави, а також неефективна система оподаткування.

Проведений нами аналіз економічних процесів та тенденцій розвитку банківської діяльності в Україні дозволив виявити найбільш істотні чинники впливу на банківське інвестиційне кредитування та інвестиційну активність банків загалом. Вважаємо, що розгляд таких чинників доцільно проводити за такими двома групами:

- чинники, що пов'язані з макроекономічною ситуацією та створенням відповідного інвестиційного клімату;
- чинники, що пов'язані безпосередньо з діяльністю банків.

Зазначимо, що через нестабільну політичну ситуацію кризові явища в економіці, зниження господарської активності переважної більшості суб'єктів господарювання, незадовільне фінансування державних інвестиційних програм, коливання платоспроможного попиту, а також зменшення сукупного попиту економічна ситуація в Україні є досить складною. Фахівці стверджують,

що вихід із неї потребує збільшення обсягів вітчизняного виробництва з боку внутрішніх інвесторів у 2,5 рази [2, ст. 175]. Важливе місце у цьому процесі відводиться комерційним банком.

Єдина державна інвестиційна політика пов'язана з грошово-кредитною політикою НБУ. Поряд з тим, на сьогодні функціонування грошово-кредитної системи залишається незадовільним, що призводить до переміщення грошей у поза банківський тіньовий обіг, сприяє розвитку тіньової економіки, її криміналізації та відпливу капіталів за межі України. Так, за даними Держкомстату у 2002 році показник залучення прямих іноземних інвестицій в Україні становив рекордну суму – 1,07 млрд. доларів США (що на 32 % перевищує показник 2001 року). Поряд з тим ще більше пожвавлення спостерігалось у процесах вилучення вже здійснених капіталовкладень. У 2002 році нерезидентами було вивезено капіталу на 368,8 млн. доларів США, або на 38 % більше, ніж у 2001 році [4, ст. 11]. За останні ж 10 років з України вивезено від 20 до 40 млрд. доларів США, які здебільшого легалізовані в офшорних зонах [2, ст. 181].

Отже, чинники загальноекономічного характеру у сукупності з організаційними недоліками банківської системи визначають її орієнтацію на короткостроковий характер використання грошових ресурсів. За умов високих темпів інфляції банки, що здійснюють кредитування інвестицій, опиняються в нерівних умовах із банками, які обслуговують поточні потреби комерційних структур. Адже кредитна діяльність за рахунок залучення довгострокових, надто дорогих кредитних ресурсів завдає збитків комерційним банкам. Це, у свою чергу, спричинює високий рівень процентних ставок за користування кредитами, що робить довгострокові інвестиційні кредити не вигідними для потенційних інвесторів.

До основних чинників мікроекономічного рівня, які впливають на масштаби інвестиційної діяльності банку і вибір його інвестиційної політики, на нашу думку, слід віднести:

- етапи життєвого циклу банку (етапи створення, швидкого і стійкого зростання, стабілізації, сповільнення зростання і поступове припинення діяльності), що визначає загальний тип поведінки і політику банку на ринку, види і масштабність цілей, які ставить перед собою банк, а також стратегію його розвитку;
- розміри банку, мережу його відділень та організаційну структуру самого банку;
- готовність банку йти на значні затрати, які не принесуть прибутку в найближчому майбутньому, оскільки інвестиційні операції потребують дорогого ресурсного та інформаційного забезпечення;
- структуру пасивів банку, а саме: питому вагу залучених коштів на рахунках організацій та вкладів до запитання, при цьому перевага "коротких" пасивів може не дозволити банкові використовувати їх для ефективних інвестицій. Банкові можуть бути не вигідні довготермінові інвестиції через високий рівень інфляції, меншу ризикованість і велика прибутковість операцій з валютою і з короткостроковими цінними паперами;
- ліквідність, адже банк для ведення інвестиційних операцій повинен володіти значними надлишками ліквідності, що пов'язано із самою природою інвестицій, а також з великим ризиком і часто неліквідністю самих інвестицій, що була характерна для українського фінансового ринку початку 90-х років та кінця 1997р.

Зазначимо, що нинішній стан розвитку банківської діяльності ще не відповідає критеріям здійснення банками широкомасштабних кредитних операцій. Банки в Україні, навіть великі, є досить малопотужними для того, щоб фінансувати великі інвестиційні проекти, які реалізують програму структурної перебудови економіки України. Вони володіють порівняно невеликим розміром власного капіталу, його питома вага в активах низька, в основному у банків переважають короткострокові пасивами, що обмежує можливості довгострокових вкладень.

Серйозним фактором, що стримує інвестиційну активність банків, є також резервування. Сьогодні вимоги обов'язкового резервування Національного банку України (до 20 %) значною мірою перевищують ті, що діють на західних ринках (до 1 % або не набагато більше). Водночас слід визнати, що більш високі ставки резервування в Україні є вимушеним заходом на становлення національної банківської системи. Очевидно, що фінансові можливості банків у цьому разі суттєво обмежуються.

Покращення ситуації з довгостроковим кредитуванням вимагає вирішення комплексу назрілих проблем. У Програмі розвитку інвестиційної діяльності на 2002-2010 роки визначено такі основні напрями стимулювання процесу інвестиційної діяльності із довгостроковим банківським кредитуванням:

- запровадження механізму ефективного захисту прав кредиторів, прозорий порядок реалізації заставного майна;
- забезпечення підвищення рівня концентрації банківського капіталу шляхом підвищення капіталізації та платоспроможності банків, запровадження процедури реорганізації фінансово-нестійких банків;
- стимулювання залучення грошових вкладів населення;
- створення спеціалізованої фінансової установи для здійснення довго- та середньострокового фінансування і кредитування пріоритетних інвестиційних проектів;
- запровадження механізму іпотечного кредитування;
- стимулювання надходження іноземного капіталу в банківську сферу.

Банки України можуть також активно сприяти залученню іноземного капіталу до участі в іноземних проектах ФПП та інших структур. Поряд з тим, закордонний капітал може активніше інвестувати нашу економіку тоді, коли українські банки самі фінансуватимуть ті чи інші інвестиційні проекти. Водночас банки дають гарантію повернення іноземних інвестицій, які мають довіру. Зокрема, на підтримку малого та середнього бізнесу передбачаються інвестиції на суму 121,2 млн. дол. Інвестування цих проектів шляхом відкриття кредитних ліній здійснюється через уповноважені комерційні банки.

Поряд з визначеними у Програмі заходами для активізації діяльності комерційних банків в інвестиційній сфері та залучення їх до безпосередньої участі у розробці й реалізації інвестиційної політики необхідне вирішення в рамках державної політики таких ще завдань:

- посилення ролі держави у забезпеченні інвестиційного процесу, тобто розвиток механізму державних гарантій, підвищення її координуючої ролі для інвестиційної діяльності, а також збільшення обсягу державних інвестицій;
- розробка реальної програми всебічної структурної перебудови економіки України на перспективу для чіткої орієнтації у цьому питанні потенційних інвесторів;

- активізація роботи комерційних банків щодо залучення заощаджень населення за рахунок підвищення якості обслуговування;
- спрямування процесів злиття, поглинання та банкрутства кредитних організацій на формування таких структур банківської системи, які відповідали б вимогам пожвавлення інвестицій та економічного зростання.

Для того, щоб займатися інвестиціями, банки повинні володіти дешевими ресурсами, які перерозподіляються від імені держави. За таких обставин актуальним є створення спеціалізованих інвестиційних банків на основі державних ресурсів, але за принципом роботи комерційних.

Зазначимо, що вирішити проблему підвищення інвестиційної активності банків можна також за рахунок їх валютних ресурсів, що могли б бути використані для довгострокового кредитування капіталовкладень у промисловість та інші галузі економіки. Мається на увазі валютні активи комерційних банків, які являють собою частину власних коштів і коштів клієнтів.

Література

1. **Програма** розвитку інвестиційної діяльності на 2002-2010 роки. Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2001 р. № 1801.
2. **Денисенко М.П.** Основи інвестиційної діяльності: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Алерта, 2003. – 338 с.
3. **Банківська** система України в 2001 році: проблеми, тенденції, перспективи// Вісник НБУ. – 2001, № 3. – С. 2-8.
4. **Інвестиційний** рейтинг регіонів України у 2002 році. Інститут Реформ. – Київ, 2003.
5. **www.bank.gov.ua** – Національний банк України.

УДК 330.15:504.06 Доц. М.Е. Матвеев, канд. екон. наук; О.І. Мерза – УкрДЛТУ

ЕКОЛОГІЧНІ ЗБОРИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ МОТИВІВ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ ВИРОБНИЦТВА ТА СПОЖИВАННЯ

Розглянуто передумови виникнення екологічних зборів за забруднення навколишнього природного середовища, нормативні акти щодо їх застосування, проаналізовано стан нарахування та сплати таких зборів у межах лімітів та понад них підприємствами та організаціями Львівської області.

Doc. M.E. Matveev; O.I. Merza – USUFWT

Environmental fees (charges) as the measure of economic motivation forming in the process of making production and consumption environmentally friendly

The preconditions of appearance of environmental charges for polluting the environment and legislation concerning their application are reviewed. The condition of charging and payment procedures within and beyond the limits are analyzed for Lviv region enterprises and organization.

Початок двадцять першого тисячоліття людство зустрічає цілим спектром криз: ресурсних, економічних, соціальних, екологічних. За всієї видимості їхньої автономності і непов'язаності всі вони – наслідки одного й того само-